

Arkitekt Ejnar Ørnsholt (1887-1978), Nakskovs klassisk-moderne bygningskunstner

Et livsværk - en hyldest - en statue - placeret i bymidten ved Jernbaneanlægget

Arkitektur er alle kunsters moder og i realiteternes verden samtidig den vanskeligste at beherske. - Fra tidernes morgen var bygningskunsten det egentlige – og skulpturen og maleriet tjenende appendikser, der i første række havde til formål at udsmykke bygninger.

Få mennesker fra de sidste hundrede af Nakskovs 750 års historie har sat sig så håndgribelige spor i byen som arkitekten Ejnar Ørnsholt. Med hundredvis af bygninger alene i Nakskov by tegnet af ham, er der så mange konkrete vidnesbyrd fra hans hånd, at man ikke kan komme uden om ham. – Samtidig er han også blevet en myteomspunden person i kraft af sit teosofiske livssyn og vandringerne rundt om i Europa, Nordafrika og Indien.

Generationen af arkitekter, som havde fået deres uddannelse på Kunstakademiet i de første årtier af det 20. århundrede, slog sig ned i købstæderne og tegnede både offentlige institutioner, forretningsejendomme og private villaer.

Blandt de mere unikke bygningskunstnere var således Ejnar Ørnsholt, som praktiserede i Nakskov 1916 - 1953, og projekterede flere hundrede bygninger, som han over tid udviklede ... til noget af landets ypperste inden for den såkaldte - funktionelle tradition.

Ovenstående fyndige citater er hentet fra *Arkitekten Ejnar Ørnsholt – liv og værk (2016)*, skrevet af Peter Heiberg og Flemming Skude, med forord af Nan Dahlkild. De kommende sider er tilsvarende forfattet i reverens for Skude & Heibergs fine bogudgivelse.

Ejnar Ørnsholt blev født i Århus, hvor han efter sin realeksamen kom i murerlære. Som nyuddannet svend startede han imidlertid på et tre måneders forberedelseskursus til Akademiet. Ørnsholt blev derpå optaget i foråret 1906, men hans stærke udlængsel gjorde imidlertid at han "gik på valsen" i Tyskland som håndværkssvend, bl.a. på den berømte navetur fra Bonn til Koblenz. Efter hjemkomsten året efter startede han så på Kunstakademiets Arkitektskole i København med en normeret studietid på 5 år. Ørnsholt var dog tilknyttet skolen i samlet 10 år, idet han for at skaffe sig penge til studiet periodisk bestred forskellige ansættelser. Undervejs (1907-1917) blev han tillige en del af den "Danske Klasse" på Akademiet, som oprettedes på initiativ af koryfæerne professor Hack Kampmann og Kunstakademiets direktør Martin Nyrop. Denne klasse var nationalromantisk orienteret men samtidig meget optaget af enkelhed og rene linjer i arkitekturen. I foråret 1909 blev Ørnsholt atter grebet af udlængsel og fik en studiekammerat med på at vandre til Norditalien. Turen gik gennem Tyskland og Schweitz, med stop bl.a. i *Hellerau* ved Dresden, hvor Tysklands første *haveby* var under opførelse. *Hellerau* var med "*Dresdner Werkstätten für Handwerkskunst*" en forløber for Weimar-tidens *Bauhaus*.

I 1910 fik Ørnsholt ansættelse godt et års tid hos arkitekt Glahn i Nykøbing F., hvor tegnestuen netop havde store projekter som: *Stubbekøbing-Nysted Banen*, *Nysted Posthus* og *Nakskov Sygehus*. Sydhavsørerne udfoldede sig så at sige for øjnene af Ørnsholt, ligesom han forelskede sig i byens unge pianistinde Tonny Sandorff, som han sidenhen giftede sig med. I øvrigt cyklede Ørnsholt i foråret 1911 Lolland rundt og aflagde for første gang besøg i Nakskov, som faldt ganske i hans smag.

I 1916 fik Ørnsholt en toårig ansættelse hos kongelig bygningsinspektør Magdahl Nielsen med bopæl i Nakskov som tilsynsførende ved opførelsen af byens nye toldkammer. Sideløbende gjorde han tilløb til sit eget fremtidige virke på Lolland, da han samme år fik en samlet opgave på Knuthenborg Gods om at tegne to huse til skovarbejdere og en lille inspektørbolig.

I 1917 blev Ørnsholt præmieret for sin hovedopgave på arkitektskolen, og fik således afgangsdiplom fra Akademiet, hvor han samtidig havde noteret sig, at der ikke var nogen akademiuddannet arkitekt i Nakskov. Tonny og Ejnar var blevet gift tre år tidligere, trivedes godt i byen, fik opbygget et stort netværk samt en vennekreds som Ørnsholt delte åndelige såvel som politiske interesser med. Samlet set afstak disse forhold Ørnsholts livsbane, hvorfor han købte en byggegrund på Svingelsvej. Allerede i september 1918 flyttede parret med deres førstefødte ind i et helt nyt hus – tegnet af Ejnar Ørnsholt selv! Den unge arkitekt havde slået rod, hvor matriklen fra dag ét også husede egen tegnestue, og villaen blev så at sige en udstilling for, hvad Ørnsholt kunne præstere.

Realdania By & Byg – Svingelsvej 43 - 4900 Nakskov

Huset blev Ørnsholt-familiens hjem i 60 år. I 2021 købte Realdania By & Byg Svingelsvej 43 for at sikre og bevare huset for eftertiden. I dag er farverne genskabt tillige med bygningens fine detaljer.

I Realdania By & Bygs smukke hæfte (2024) om huset kan man læse: *Ejnar Ørnsholts livslange indsats i Nakskov blev symbolet på den moderne bys blomstring, og sammen med andre regionalt baserede arkitekter har han en stor del af æren for, at nationale og internationale arkitekturstrømninger fik udbredelse i hele Danmark.*

Arbejderbyen Nakskov blev i 1914 den første provinsby, der fik socialdemokratisk borgmester - Sophus Bresemann (1864–1945), som blev symbolet på drømmen om et bedre liv for den brede befolkning. Indtil den verdensomspændende økonomiske krise begyndte at kradse i 1930'erne, forandrede Nakskov sig - fik en udbygget havn, skibsværft, bedre veje, elektrisk gadebelysning og gratis skolemad. Ikke bare villaer, men også store områder med moderne almenyttige boliger til industriens arbejdere voksede frem - suppleret af sygehus, folkebibliotek, nye skoler, jernbanestationen, vandtårn, brugsforeninger i yderkvartererne, transformatorårne i oplandet, søbadeanstalt, brandstation, havnecentral, banker og biograf. Mange af de bygninger, der kom til at tegne Nakskov, stod Ørnsholt bag. Han blev om nogen Nakskovs arkitekt i perioden fra 1918 og indtil årtiet efter 2. verdenskrig.

Ejnar Ørnsholts eget hus indgår nu i Realdania By & Bygs samling af "Arkitekternes egne huse" – kompromisløse bud på den gode familiebolig, som blev udviklet af danske arkitekter op gennem 1900-tallet, heriblandt også Ejnar Ørnsholt. Med sit eget hus viste han et modigt og personligt bud på den gode familiebolig anno 1918, og efterfølgende omsatte han sine arkitektoniske visioner til en lang række markante bygninger i Nakskov og omegn.

Ørnsholt var et dybt spirituelt menneske, og han troede bl.a. på farverne som noget, der påvirkede og spillede sammen med menneskelige følelser og den åndelige tilstand. Omsorgen for naturen var sammen med den vegetariske livsstil og fysisk aktivitet en integreret del af familiens liv. Cyklen var et yndet transportmiddel til besøg på byggepladser, og vandreture i ind- og udland var noget, der engagerede ægtefællerne sammen. *Den sunde, kropsfokuserede livsstil afspejlede sig også i Ørnsholts forkærlighed for efter sigende at gå rundt i Nakskov uden sko og strømper, hvilket gav ham tilnavnet "barfodsarkitekten". - Arkitektens eget hus, orienteret væk fra vejen, opført på det nye eksklusive villastrøg, var måske, måske ikke, med til at skabe røre i byen og give huset tilnavnene "Kostalden" og "Forargelsens Hus". Endelig havde Ørnsholt givet sin bolig en varm douce lyserød grundfarve, som han måske har fundet inspiration til fra landsdelens 15 smukke lyserøde middelalderkirker. – I flere sæsoner undgik den nyankomne arkitekt heller ikke at blive grundigt behandlet i byens sommerrevy.*

Nakskov var vågnet op til en ny tidsepoke, hvor stadens unge akademiuddannede arkitekt med sikker hånd arbejdede sig ind på byen og øjnede områdets muligheder.

Allerede en måned efter sin ansættelse i 1916 som tilsynsførende på byggeriet af Nakskovs kommende nye toldbod, fik Ejnar Ørnsholt kontakt til amtsforvalter Axel Holck. Denne var formand for det daværende Lolland-Falsters Stiftsmuseum, og Ørnsholt fik nu opmålingsopgaver af bygninger, som skulle indgå i det kommende frilandsmuseum i Maribo (åbn. 1927), hvor Ørnsholt i øvrigt kom til at sidde i bestyrelsen i en lang årrække. Ligeledes søgte han sammen med 60 andre den ledige stilling som branddirektør i *Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger på Vestlolland*. Ørnsholt fik stillingen, som han bestred i næsten 30 år frem til 1946. Dette arbejde sikrede ham således en bred kontaktflade i oplandet, og levnede ham også tid til at tegne og male. Fik Ørnsholt en gårdejer til at skifte til *Brandforsikringen for Landbygninger*, kvitterede han som regel med en akvarel og selvfølgelig en police!

Efter færdiggørelsen af *Toldboden* var Magdahl Nielsen stadig i kontakt med Ørnsholt, som nu så at sige blev den kongelige bygningsinspektørs udsendte på Lolland-Falster. Magdahls medlemskab af *Det særlige Kirkesyn* gav også den unge arkitekt en række opgaver, og at Ørnsholt med tiden kom til at tegne kapeller og præstegårde i området, var en direkte følge af relationen. Mange andre opgaver var forbundet hermed, som at opmåle, tegne inventar og varetage vedligeholdelsestilsyn af kirkelige bygningsværker. At den katolske menighed i Nakskov valgte at lade Ørnsholt tegne præstebolig, skole og børnehjem, lå derfor i direkte forlængelse af de nævnte kirkelige opgaver. Ligeledes blev Ørnsholt tilsynsførende på Meldahl Nielsens nye posthus i byen (1929).

Efter de første travle år tog Tonny og Ejnar Ørnsholt i foråret 1923 sammen på en tiltrængt ferierejse til Tyskland og Italien. Ørnsholt fik på vandreturene genset mange af de "gamle steder", som blev fastholdt i rejsedagbogen og i et utal af akvareller. Ved hjemkomsten til Nakskov var der værker nok til en stor udstilling på Hotel Skandinavien, hvor byens fremadstormende arkitekt samtidig kunne præsentere en slags første status for sit virke. Publikum kunne her se plancher med akvareller, fotos af præstegårdsbyggeri, villaer, sommerhuse, planer til *havebyer* og meget andet. Udstillingen var velbesøgt og med så stort salg, at rejsen blev mere end betalt, ligesom Ørnsholt det følgende år sendte akvareller fra turen til *Forårsudstillingen* i København.

Ejnar Ørnsholt havde nu fået fast grund under fødderne. Tidligere var han blevet kontaktet af borgmester Bresemann, om at tegne syv stationer, nogle trinbrætter og en remise til *Nakskov-Rødbybanen (åbnet 1926)*. I slutningen af 1923 havde Ørnsholt også fået henvendelse fra Lollandsbanen om at skabe en ny banegård, der blev indviet i 1925, hvor arkitekten høstede lutter lovord for sin bygningsmæssige bedrift. Nakskov Banegård ligger trods tidens tand lykkeligvis stadig ved Jernbaneanlægget, hvor man ved selvsyn kan beundre Ejner Ørnsholts mesterværk.

To af byens pengeinstitutter, Lollands Bank a/s og Den Lollandske Landbostands Sparekasse var gennem hele Ørnsholts virke trofaste kunder. Til bankens bestyrelsesformand havde han i de tidlige år tegnet ejendommen Nygade 33, som blev den første af Ørnsholts i alt tre markante store hjørnebygninger. Den næste var et helstøbt værk indviet i 1930, Sparekassens hovedsæde, den imponerende hjørnebygning ved indkørslen til Søndergade, byens hovedstrøg. Under besættelsen fik Ørnsholt derudover opgaven at tegne sparekassens filialer i omegnskommunerne. Arkitektens tredje og sidste "runde hjørne" blev Handels- og Håndværkerforeningens projekt *Sønderport* (1938), beliggende lige over for Sparekassens nye flotte bygning. Til Ørnsholts originale bidrag til Nakskov by hører således de tre afrundede forretningsejendomme, "som er en lille storby værdig".

Ørnsholt gjorde sig også gældende på de store landbrug, hvor han i 1929 tilknyttedes Halsted Kloster, som tilsynsførende arkitekt for grevskabets mange bygninger. På *Gammeleje* og *Helgenæs* var Ørnsholt også "husarkitekt" ved opførelse af bl.a. landarbejderboliger og folkebygning.

Tiderne taget i betragtning kan det egentlig undre, at Ørnsholt fik så meget arbejde hos disse opdragsgivere: Kirke, kapital og store jordbesiddere; når man ser på, hvordan han valgte at engagere sig i lokalsamfundet. Religiøst stod han langt fra Folkekirken, ligesom han forud for Wall Street-krakket i 1929 oversatte og selv bekostede udgivelsen af *Finansen i Baglås*. Bogen var et teosofisk bidrag til løsning af verdens økonomiske problemer én gang for alle. Ørnsholt sendte bogen til 50 journalister og samtlige af Rigsdagens medlemmer. Han engagerede sig også som retsstatsmand i Jord-Arbejde-Kapital-bevægelsen (JAK), der byggede på idéen om et rentefrit samfund. Naturfredning var næppe heller områdets kop te. Ørnsholt var imidlertid med til at starte en lokal komité i 1926 og blev dens formand i næsten 40 år. - Nakskovs dygtige og flittige arkitekt gik ikke stille med dørene.

Selv om den økonomiske situation i 1920'erne og 30'erne på verdensplan var kriseplaget, afholdt det ikke det bedre borgerskab i at få bygget "individuelle villaer". Dette kom til udtryk i Nakskov fra 1925 til 1935 på eksempelvis Svingelsvej, Fayersvej, Løjtoftevej og Rødbyvej. I fortsættelse af perioden kom der bl.a. også funktionærer og lærere blandt bygherrerne, som fik tegnet huse i de nye udstykninger på sidevejene: Krogsbøllevvej, Frodesvej m.fl. - Ørnsholt var først og fremmest boligarkitekt, og det blev til langt over 200 opgaver alene i Nakskov. Af disse var omkring 150 enkeltstående originale villaer eller småhuse, de resterende dobbelthuse, kædehuse eller etageejendomme. Denne omfattende produktion af især selvstændige og individuelt prægede villaer er i sig selv helt enestående.

Om Ørnsholt skal det således fremholdes, at hans værker var fuldt på højde med de bedste i landet - lige fra det tidspunkt han gik selvstændig (1918). Som faglært murer var han med til at højne det håndværksmæssige niveau på Vestlolland ... ved at designe huse, der ikke alene gav arbejde til lokale mestre, men som samtidig og særdeles synligt for enhver, kunne inspirere de involverede håndværkere og løfte standarten for smukt byggeri. - Hvis der er noget, der også karakteriserer Ørnsholts arkitektur, må det være lysten til at gøre husfacader dekorative - det være sig i helheden som i detaljen.

Under besættelsen blev der planlagt en stor udvidelse af boligmassen i Nakskov. Her skal fremhæves realiseringen gennem *Boligselskabet af 1944 i Nakskov* af Ørnsholts 8 dobbelthuse på Skjoldsvej (1944) samt 46 kædehuse på Ole Kirks Allé (1945), hvor disse sidstnævnte blev prisbelønnet så sent som i 2015. Endelig *Kløvervængets* 232 lejligheder (1945-48), og Ørnsholts allersidste store byggeri, *Krukholm-villaerne* (1954).

Samlet er det beregnet, at Ejnar Ørnsholt stod bag omtrent 250 byggeopgaver i perioden 1917 til 1953/54. Gennem årene udviklede hans bygningskunst sig fra en rensset nyklassicisme over funkis til noget af landets ypperste inden for den såkaldte - *funktionelle tradition*. *Ørnsholts kunst eller rettere sagt bygningskunst, holder hele vejen i hans omfattende arkitektpraksis – såvel håndværksmæssigt og æstetisk som med hensyn til noget så økologisk centralt som holdbarhed. - Hvad Ørnsholt skabte, var bygningskunst for alle og enhver.*

2025 er netop 100-året for indvielsen af Ejnar Ørnsholts hovedværk - *Nakskov Banegård* (24. nov.), som af fagfolk er blevet udnævnt til *et af provinsens allerbedste eksempler på nyklassicisme*.

På baggrund af nærværende overflyvning af Ørnsholts oeuvre fremsættes følgende: Sammen med en kreds af mennesker med tilknytning til Lolland, ønsker undertegnede, at der som en uforbeholden hyldest nu rejses en statue af Ejnar Ørnsholt. Denne skal stå i Nakskovs bymidte i området ved Jernbaneanlægget, hvor værket vil være omgivet af flere skønne bygninger skabt af Ørnsholt: Banegården, Den katolske menigheds skole m.v., biografbygningen, hjørnebygningen Nygade 33. – Endelig ligger *Historiens Hus* i Nakskov ligeledes placeret ved Jernbaneanlægget, hvor man bl.a. kan se et righoldigt udvalg af Ørnsholts værker, akvareller og skitser.

Ejnar Ørnsholts vældige livsværk som bygningskunstner er unik og har national tyngde. Det vil derfor være både rigtigt og selvfølgelig, at borgerne såvel som byens gæster i en nær fremtid, vil blive budt velkommen af Lollands ikoniske arkitekt. – Ejnar Ørnsholt kom i sin samtid til at præge Nakskov afgørende, og satte helt nye standarder der definerede retningen for byens fremtid.

August 2025

Christian Steffensen - Formand for: Foreningen – Statuen af Ejnar Ørnsholt
